

Ο Κένυς, ο Μαρξ και η χρηματοπιστωτική σφαίρα

του Γιάννη Μηλιού¹

1. Ο Μαρξ και ο Κένυς του Ζαν Κλοντ Γιούνκερ

Στις 5 Μαΐου 2018 έκλεισαν 200 χρόνια από τη γέννηση του Καρλ Μαρξ. Στην τελετή που έλαβε χώρα στην πόλη Τριρ, τη γενέτειρά του, ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν Κλοντ Γιούνκερ, μεταξύ άλλων, υποστήριξε: «Ο Καρλ Μαρξ ήταν ένας φιλόσοφος που έβλεπε στο μέλλον, είχε δημιουργικές προσδοκίες. Και σήμερα συμβολίζει πράγματα για τα οποία δεν ευθύνεται και τα οποία δεν προκάλεσε».

Σχεδόν δυο χρόνια νωρίτερα, στις 8 Νοεμβρίου 2016, ογδόντα χρόνια μετά την έκδοση της *Γενικής Θεωρίας* του Κένυς, ο κος Γιούνκερ, μιλώντας στο Collège d'Europe στην πόλη Μπριζ του Βελγίου, δήλωνε: «Μου αρέσει ο Κένυς διότι κάποτε είπε: “Όταν τα γεγονότα αλλάζουν, αλλάζω την άποψή μου”. Ως προς αυτή την αρχή παραμένω κενυσιανός. Είναι μια από τις μοναδικές αρχές του Κένυς [...] που παραμένω πιστός σ' αυτόν».

Ο κος Γιούνκερ είναι καλός πολιτικός. Μπορεί να μιλάει για οτιδήποτε και οποιονδήποτε χωρίς να μπαίνει καθόλου στο περιεχόμενο και την ουσία όσων αναφέρεται. Και να υπαινίσσεται ότι τα πάντα θα μπορούσαν να αφομοιωθούν σε ό,τι ο ίδιος εκπροσωπεί.

2. Όταν η χρηματοπιστωτική κατάρρευση κλόνισε την «οικονομική ορθοδοξία»

Μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2007-8, με ορατή όψη της τη χρηματοπιστωτική κατάρρευση, οι διαχειριστές της οικονομικής πολιτικής και οι εκπρόσωποι της νεοκλασικής-νεοφιλελεύθερης οικονομικής «ορθοδοξίας» δεν έκρυβαν την αμηχανία τους. Με έκπληξη διαπίστωναν οι περισσότεροι ότι η θρυλούμενη αυτορρύθμιση των αγορών στο βέλτιστο σημείο ισορροπίας αποδεικνυόταν ένας μύθος.

Ο πρώην επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας του ΗΠΑ Άλαν Γκρήνσπαν, καταθέτοντας για τα αίτια της κρίσης ενώπιον επιτροπής του Κογκρέσου, ερωτήθηκε από τον πρόεδρο της επιτροπής Χένρυ Γουάξμαν: «Συμπεράνατε ότι η εικόνα του κόσμου που είχατε, η ιδεολογία σας, δεν ήταν ορθή, δεν λειτουργούσε;». Η απάντηση του Γκρήνσπαν ήταν αφοπλιστική: «Ακριβώς αυτός ήταν ο λόγος που ήμουν συγκλονισμένος, διότι εδώ και 40 χρόνια πάνω κάτω, πορευόμουν με σημαντικά στοιχεία ότι λειτουργούσε εξαιρετικά καλά».

Στον απόηχο του κλονισμού της «ορθοδοξίας» και των πορισμάτων της, αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για τις «ετερόδοξες» οικονομικές προσεγγίσεις και ιδίως για τη θεωρία του Κένυς και εκείνη του Μαρξ. Βεβαίως, στην «επίσημη» σκηνή των οικονομολόγων, δηλαδή εκείνων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σχετίζονται με τα κέντρα άσκησης οικονομικής πολιτικής ή με τη διαμόρφωση των απόψεων της «κοινής γνώμης», η κριτική στην «ορθοδοξία» διατυπώθηκε από κενυσιανή σκοπιά. Ο Πολ Κρούγκμαν, στον οποίο το 2008 απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ Οικονομικών, έγραφε στις 6/9/2009: «Λοιπόν, αυτό είναι που νομίζω ότι πρέπει να κάνουν οι οικονομολόγοι. Πρώτον, πρέπει να αντιμετωπίσουν την άβολη πραγματικότητα ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές υπολείπονται πολύ της τελειότητας [...]. Δεύτερον, πρέπει να παραδεχτούν [...] ότι τα κενυσιανά οικονομικά παραμένουν το καλύτερο πλαίσιο που έχουμε για να κατανοήσουμε τις οικονομικές κάμψεις και υφέσεις. Τρίτον, θα πρέπει να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να ενσωματώσουν τις πραγματικότητες της οικονομίας στη μακροοικονομική θεωρία».

3. Ο Μαρξ απέναντι στον Κένυς

Η *Γενική Θεωρία*, το μεγάλο έργο του Κένυς, συντάχτηκε μετά τη «Μεγάλη Ύφεση» του 1929, που για σημαντική μερίδα της κοινωνίας αποτελούσε ένδειξη της αδυναμίας του καπιταλισμού να εξασφαλίσει την κοινωνική ευημερία. Ο Κένυς απέρριπτε όμως κάθε

¹ Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Ε.Μ. Πολυτεχνείο και διευθυντής της τριμηνιαίας επιθεώρησης *Θέσεις*.

άποψη για την αναγκαιότητα ανατροπής του καπιταλισμού, υποστηρίζοντας την προοπτική μιας «σώφρονος» εναλλακτικής οικονομικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να προσφέρει πλήρη απασχόληση στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος. Θεωρούσε ότι η βασική αιτία των προβλημάτων εντοπίζεται στον βλαπτικό ρόλο του απόντος από την παραγωγή ιδιοκτήτη χρηματοπιστωτικών τίτλων, δηλαδή του εισοδηματία τον οποίο αποκαλούσε ραντιέρη, διότι αποτελούσε ένα «επενδυτή χωρίς ρόλο», του οποίου το εισόδημα «δεν αμείβει τη γνήσια θυσία» (Keynes J. M., 2010, *Η Γενική Θεωρία*: 392).

Ο απών από την παραγωγή ιδιοκτήτης του κεφαλαίου αποσπά υψηλές αποδόσεις στο πεδίο της διανομής του εισοδήματος, επιβραδύνοντας ή ακόμα και στραγγαλίζοντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες της επιχείρησης και συνεπώς της «πραγματικής οικονομίας»: «Ο ιδιοκτήτης κεφαλαίου μπορεί να αποκτά τόκο, επειδή το κεφάλαιο σπανίζει, όπως ακριβώς ο κάτοχος γης μπορεί να αποκτά πρόσοδο, επειδή η γη σπανίζει» (όπ.π.).

Μέσα από αυτή την προβληματική, ο Κέυνς θεωρεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα κατά κύριο λόγο σφαίρα κερδοσκοπίας, μηχανισμό ιδιοποίησης πλούτου εκ μέρους των «ραντιέρηδων», και συνεπώς τάσσεται υπέρ της συρρίκνωσης ή και κατάργησής του, υπέρ της «ευθανασίας» του ραντιέρη: «Θεωρώ, συνεπώς, τη ραντιέρικη πλευρά του καπιταλισμού μεταβατική φάση που θα εξαλειφθεί [...] Επιπλέον, θα είναι προς όφελος της διαδοχής των γεγονότων που υπερασπιζόμαστε, ότι η ευθανασία του ραντιέρη, του μη λειτουργικού επενδυτή, δεν θα είναι απότομη, αλλά βαθμιαία [...] και, επομένως, θα επέλθει χωρίς να απαιτηθεί επανάσταση» (όπ.π.: 392-393).

Η προβληματική του Μαρξ είναι διαμετρικά αντίθετη ως προς αυτήν του Κέυνς. Ο Μαρξ υποστηρίζει ότι οι οικονομικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν το καπιταλιστικό σύστημα αποκτούν εξωτερικά αναγκαστικά «πραγμώδη» μορφή, δηλαδή εμφανίζονται ως χρήμα που παράγει περισσότερο χρήμα, ως ένα «πράγμα» που αυτο-αυξάνεται, καθώς λειτουργεί ως κεφάλαιο. Επίσης, ότι το πιστωτικό χρήμα είναι η πλέον δραστική και ευέλικτη μορφή χρήματος, ότι επομένως η χρηματοπιστωτική σφαίρα δεν συνιστά μια «παρασιτική» απόφυση της «πραγματικής οικονομίας», αλλά αναγκαίο δομικό στοιχείο του καπιταλιστικού συστήματος, μηχανισμό ελέγχου και επιβολής των «κανόνων» του συστήματος.

Για τον Μαρξ, το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι δομικό-απαραίτητο στοιχείο του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός είναι «(...) ένα σύστημα παραγωγής στο οποίο όλη η συνοχή της διαδικασίας αναπαραγωγής στηρίζεται στην πίστη (...)» (*Το Κεφάλαιο*, τόμος 3: 617). «Αυτός ο κοινωνικός χαρακτήρας του κεφαλαίου πετυχαίνεται και πραγματοποιείται πέρα για πέρα μόνο με την πλήρη ανάπτυξη του πιστωτικού και τραπεζικού συστήματος» (όπ.π.: 758). Όπως δεν υπήρξε μέχρι σήμερα καπιταλισμός χωρίς κρίσεις, είναι σίγουρο ότι και στο μέλλον οι κρίσεις θα συνοδεύουν τον καπιταλισμό, ένα σύστημα από τη φύση του εκμεταλλευτικό και καταπιεστικό.